

ניגוני נשים

ע"ש אסתר סטולמן

בית-מדרש לנשים דתיות וחילוניות
במדרשה באורנים

חנה פנחס

מחשבות על פמיניזם ותשובה

הפמיניזם הוא השקפת עולם, זוהי אחת הדרכים בהן אני משקיפה על העולם. אני יהודיה מאמינה ומחויבת למצוות, רעיה, אמא, חברה בקהילה, ואישה עובדת - כל אלה פעמים רבות מוכרחים להגדיר את עצמם מחדש גם אל מול הזהות הפמיניסטית. עם בוא ימי אלול עולה בי הצורך לעשות את חשבון נפשי, נפשי הפמיניסטית.

למרות הקולות המתנגדים מבחוץ אני חשה כי הפמיניזם איננו בעיקר מהפכה אלא הענות לתהליך התשובה בשני מובניה. תשובה גם במובן השיבה, החזרה אל המקור, אל מי שהיינו פעם לפני שהוטבעה בנו נשיות "נכונה" על הדימויים והתפקידים שיש בה, ושנעדרים ממנה. שיבה אל הרצון של ילדותנו לשיר "אנעים זמירות", שיבה אל המשאלה לתקן את העולם: להעיז, לנהל, להוביל. ולצד זה, גם הרצון לשוב אל הבית לפני שתבע מאיתנו להיות הכל, כל הזמן. אבל הפמיניזם הוא תשובה לא רק במשמעות של שיבה אל המקור אלא הוא גם תשובה שהיא מענה, התשובה לשאלה שמרחפת באוויר על מקומנו כנשים בעולם.

"אלהי, עד שלא נוצרתי איני כדאי". על תפילתו זו של רבא¹ כותב הרב קוק ב"עולת ראייה" כי יש תכלית מיוחדת לקיומו של כל אדם, לולא היא לא היה נולד. הנה דבריו בשינוי הכיתוב ללשון נקבה:

"לפני שנוצרתי, כל אותו זמן בלתי מוגבל שמעולם עד שנוצרתי, ודאי לא היה דבר בעולם שהיה צריך לי. כי אם הייתי חסרה בשביל איזו תכלית והשלמה - הייתי נוצרת, וכיוון שלא נוצרתי עד אותו הזמן, הוא אות שלא הייתי כדאית עד אז להבראות, ולא היה בי צורך כי אם לעת כזאת שנבראתי, מפני שהגיעה השעה שאני צריכה למלא איזה דבר להשלמת המציאות. ואילו הייתי מייחדת מעשי אל תכלית בריאתי הנני עכשיו כדאית, אבל כיוון שאין מעשי מכוונים לטוב התכלית הרי לא הגעתי אל תכלית בריאתי ואיני כדאית - כמו קודם לכן".²

הרב קוק אומר שכדי שחיי כל אחד ואחת מאיתנו יהיו "כדאי" עלינו "למלא איזה דבר להשלמת המציאות". הפמיניזם עבורי הוא חלק חשוב של ה"איזה דבר" הזה. נשים לב שהרב קוק מתאר את סיבת הגעתנו לעולם בגלל הבשלה של תנאים: "מפני שהגיעה השעה" אכן, משהו בזמן הזה מבשיל לקשב רגיש ונענה יותר לקול של נשים.

אולי דווקא בשל החיוניות והאותנטיות של הפמיניזם בחיי רבות מאיתנו, עם בוא ימי אלול הצורך לחשבון נפש פמיניסטי הופך בוער במיוחד. האמנם, כדברי הרב קוק, מעשי "מכוונים לטוב התכלית"?

יש פנים שונות לחשבון נפש זה. בשל קוצר היריעה בדברים שלהלן אני מבקשת להתרכז באספקט אחד הקשור בתהליך צמיחתה של עמדה פמיניסטית - הכעס.

אומר קהלת: "כִּי בָּרַב חֲכָמָה רַב פָּעַס; וְיֹסֵף דַּעַת יֹסֵף מְכָאֹב" (פרק א'). הכעס של נשים קשור בפקיחת התודעה, אלו ה"חכמה וה"דעת" שבתקבולת בפסוק. זהו הגילוי של כל מה שהיה ועדיין סגור בפנינו, בחשיפה אל מקורות מעליבים, ולעיתים הבנה של חוסר האונים שיש במצבנו.

¹ בבלי, ברכות יז עא.

² עולת ראייה, ח"ב עמ' שניו.

ניגוני נשים

ע"ש אסתר סטולמן

בית-מדרש לנשים דתיות וחילונית
במדרשה באורנים

הנגיעה, ולו העדינה ביותר בחוסר הצדק, בתחושת ההחמצה האישית וזו של נשים אחרות מציפה גם היא פעמים רבות תסכול וכעס.

את הכעס הזה לא המציא הדור הזה. אני מזהה אצל ברוריה כעס מוכר:

"רבי יוסי הגלילי היה הולך בדרך, פגש בברוריה אמר לה: "באיזו דרך נלך ללוד?" אמרה לו: "גלילי שוטה, לא כך אמרו חכמים 'אל תרבה שיחה עם האשה?' היה לך לומר 'באיזה ללוד?'"³ בדברי ברוריה יש כעס אצור שתורגם בדבריה לר' יוסי לציניות, ולרגעים נדמה לי שגם למרירות. במישור האישי הכעס הוא לעיתים קרובות הוא פן אחר של העצב העמוק ושל הדכדוך, וכך אכן אומר קהלת: "וְיוֹסֵף דָּעַת יוֹסֵף מִכְאוֹב".

אכן, יש מי שתאמר שהכעס הזה הוא הכרחי ובדורנו אף חיוני בהיותו חלק מתהליך נפשי שמניע לפעולה, לתיקון עולם (במישורי חיים אחרים נראה למשל כי הכעס על מחדלי הממשלה הקים את "מעגלי צדק", והכעס על הדרת הציבור הדתי מהתקשורת הקים את ביי"ס "מעלה" לקולנוע ועוד). אבל בכעס יש גם פוטנציאל הרסני שיש להיזהר ממנו מאוד, ולשלוט בו. הרמב"ם מסכם את דברי חז"ל על הכעס:⁴ "אמרו חכמים הראשונים, כל הכועס, כאילו עובד עבודה זרה. ואמרו שכל הכועס אם חכם הוא, חכמתו מסתלקת ממנו, ואם נביא הוא, נבואתו מסתלקת ממנו. בעלי כעס, אין חייהם חיים".

אז מה עושים? עצם המודעות לכעס מאפשרת יותר שליטה. חנה עונה לעלי ומעניקה לנו דוגמה לאשה המודעת לעצמה, והקוראת לרגש הקשה הזה בשמו: "אַל-תִּתֵּן אֶת-אֲמוֹתֶךָ לְפָנַי בַּת-בְּלַעַל: כִּי-מֵרֵב שִׁיחֵי וְכַעֲסֵי דְבַרְתֵּי עַד-הַנֶּה (שמואל א, א).

כדי להתמודד עם הכעס, למיין אותו ולהפריד את האדרנלין שהוא יוצר מהתוקפנות, אני מציעה לגייס לצינור את הידיעה שזכינו להיות חלק מדור שבו השיבה והתשובה של נשים היא חלק מהשיח הציבורי. האתגר שנובע מזכות זו היא ש"הגיעה השעה שאני צריכה למלא איזה דבר להשלמת המציאות", כדברי הרב קוק. ידיעה זו יכולה למלא בתחושת אחריות שתורגם למעשים שיש בהם בניה גם במעגלים האישיים, וגם בקהילתיים והציבוריים. אינני מקלה ראש בקושי שנלווה לכל זה, וזוהי רק התחלה של חשבון נפש פמיניסטי. כדי להבטיח שיעמיק ויגדל ביני לבין עצמי אני מצרפת אליו כל העת את פתיחתה של תפילת שחרית ואת סיומה: "אלהי, נשמה שנתת לי טהורה היא" ו"יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך ד' צורי וגואלי".
ולכל שותפותי אוסיף: "שימו לב לנשמה / לשם שבו ואחלמה", ויש שתקראנה החלמה.

חנה פנחסי היא דוקטורנטית בחוג למגדר באוניברסיטת בר-אילן.

³ תרגום לעברית מבבלי, ערובין נג, עב.

⁴ משנה תורה, ספר המדע הלכות דעות פרק א, ז.